

Fuusiota vai flirttailua?

Näkökulmia crossover-musiikkiin (Rondo 5/2010)

Bachia ja beatboksausta baarissa? Rock-asennetta ja periodisoittimia? Nättejä melodioita modernin sinfonian keskellä? Monityylisyys eli crossover on tullut jäädäkseen, synnyttäen sekä uudenlaisia sävellyksiä että uusia tapoja kokea musiikkia. Mutta jos kaikkea voi vapaasti yhdistellä, onko mikään enää pyhää?

Crossoveriin kuuluu olennaisesti *postmodernin* ajatus: eri tyyllilajien ja aikakausien musiikki kuuluu yhteen ja samaan pooliin, josta taiteilija voi ammentaa itselleen sopivaa materiaalia. Orgaanisesta yhtenäisyydestä syntyneen sävelaineuksen ohelle on ilmestynyt hybridejä ja kollaaseja, ja sulauttamalla nämä tyyliinsä osaksi voi säveltäjä edelleen piirtää tuotannollaan ehyen kaaroksen.

Monityylisen taiteen ymmärtäminen ei aina ole helppoa, varsinkin, jos viittauksia on tehty itselle kovin vieraaseen aineistoon. Toisaalta korostuu avomielisyyden merkitys nautinnon siivittäjänä.

Pintaa syvemmältä

Alun perin crossoverilla on tarkoitettu teoksia, jotka esiintyvät useamman kuin yhden kategorian soitetuimpien tai myydyimpien kappaleiden listalla; siis esimerkiksi tenorilaulaja **Andrea Bocellin** hitti *Con te partirò* on saattanut listojen puolesta käydä sekä klassisesta sävellyksestä että pop-laulusta. On selvää, että jos termiä käytetään kaupallisesta suosiosta puhuttaessa, ovat substanssipitoiset teokset vähissä – kyseinen **Francesco Sartorin** sävellys käy mielestäni kuitenkin onnistuneesta esimerkistä.

Avomielisyydestä huolimatta pätevät siis myös makuasiat edelleen, ja seuraavassa subjektiivinen määritelmäni: crossover on tyhjänpäiväistä flirttailua, jos kontrastoivia elementtejä on yhdistelty pintapuolisen tuntemuksen varassa, kaupallista menestystä tai shokkiefektiä tavoitellen, vanhaan ja hyvin toimivaan jotain uutta puoliväkisin

ympäten.

Hyvää crossoveria sen sijaan on fuusio, jossa yllättävistä rakennusaineista on tullut synnytyksi jotain uutta ja aiemmin kuulematonta. Tällöin materiaalina olevat elementit on sisäistetty pintaa syvemmillä, finessejä myöten. Kollaasit on hyväksytyt osaksi kuvataiteen maailmaa jo satakunta vuotta sitten. Mikseivät ne sopisi myös musiikkiin?

”Parhaimmillaan aivan omanlaistaan ilmaisua”

Sana ”fuusio” miellyttää säveltäjä **Juhani Nuorvalaa**: ”Termi on hyvä varsinkin nyt, kun sitä voi käyttää vailla tiettyyn muutaman kymmenen vuoden takaiseen jazzin ja rockin välimuotoon liittyvää mielikuvaa. Sana ’crossover’ ärsyttää ja tuo mieleen ’vesityksen’, oopperalaulajat esittämässä pop-kappaleita järkyttävän huonosti tai **Paul McCartneyn** säveltämässä oratoriota. Tämä kaupallinen assosiaatio on valitettava.”

Viime vuoden Musica Nova -festivaalin tapaus oli **Andy Warholin** elämään perustuvan, Nuorvalan säveltämän *Flash Flash* -oopperan osittainen esitys. Teos on oiva esimerkki pieteetillä tehdystä fuusiosta, ja sitä on vaikea sijoittaa mihinkään genreen. Onko se mikrotonaalinen rock-ooppera tai kenties (post)moderni musikaali?

Säveltäjän mukaan teos on hänen tuotannossaan erikoistapaus, sillä poptaide-aiheinen ja -teemoineen *Flash* on avoin runsaille viitteille. ”Teoksessa on paljon ohi vilahtelevia, **Juha Siltasen** libretosta kumpuavia sitaatteja. Instrumentaatiossa on käytetty **Velvet Underground** -yhtyeestä tuttuja vahvistettua alttoviulua ja sähkökitaraa, ja koko saundimaailma on elektroninen ja rock.”

Nuorvala kertoo, ettei kysymys kuitenkaan ole kollaasista: ”En harrasta materiaalin tarkoituksellista heterogeenisuutta, vaan pyrin sävelaineuksen yhtenäisyyteen ja eleganssiin, oli sitaatteja muusta kuin konserttimusiikista tai ei. Absurdinakin voi materiaali olla eleganttia!”

Postminimalistiksi ja postmodernistiksi itseään hymysuin luonnehtiva Nuorvala mainitsee inspiraationsa ja innostuksensa lähteiksi newyorkilaisen **Bang On A Can** -ryhmän ja tietyt hollantilaiset säveltäjät, **Louis Andriessen** etunenässä. ”Toisin kuin Suomessa, eivät nämä musiikit kotimaissaan saa crossoverin leimaa. Ne on tehty vakavissaan ja kunnianhimoisesti, eikä kaupallisella ajattelulla ole niissä sijaa, tulivat tekijät koulutuksensa ja taustansa puolesta sitten taidemusiikista tai muualta. Elementtejä ei yhdistellä ottamalla yhdestä musiikista yhtä, toisesta jotain muuta, jolloin lopputuloksena on usein pinnallista konserttimusiikkia tai beat-musiikkia ilman groovea tai svengiä. Kysymys on epäilemättä kaipuusta niin sanottua taidemusiikkia ruumiillisempiin äänimaailmoihin, joita esimerkiksi elektronisessa populaarimusiikissa ilmenee.”

Nuorvalan mielestä ei tällaista hybridimusiikkia tule arvioida kummankaan tyylin ehdoista käsin, vaan se luo omat sääntönsä: ”Parhaimmillaan ihmiset tekevät näin aivan omanlaistaan ilmaisua.”

Musiikillisten juurien etsimistä

Viulisti ja säveltäjä **Tuomas Rounakari** kertoo lapsena kuunnelleensa ”vain ja ainoastaan klassista musiikkia” ja vieneensä koulun levyraatiinkin ”jotain **Kronoskvartetin** levyjä”. Murrosiän avattua viulistin korvat klassisen musiikin ulkopuolisille ilmiöille, tuli nuorelle vihaiselle miehelle ”pakonomainen tarve päästä irti nuottikuvan kahleista ja ryhtyä improvisoimaan”.

Ensin kuvioihin tuli aggressiivinen freejazz amerikkalaisen monityylisyyden mestarin **John Zornin** yhtä ilmaisukanavaa mukaillen, ja Rounakari opiskelikin hetken jazzviulun soittoa. ”Ymmärsin kuitenkin pian, ettei jazz-ilmaisu ollut minua varten. Tästä lähti laajamittainen maailmanmusiikin tutkimus: ensin Arabiaa, Lähi-itää, intialaista rytmiikkaa, afrikkalaisia juttuja... Lopulta jonkinlainen juurien etsiminen vei suomalaisugrilaisen ja Siperian kansojen musiikin pariin.”

Sittemmin etnomusikologiksi opiskelleen Rounakarin *Shamaaniviulu*-esitys pohjautuu vahalieriöihin, jotka suomalainen kielitieteilijä (ja kirjailija **Jörn Donnerin**

isä) **Kai Donner** nauhoitti Siperian-matkoillaan 1900-luvun alkupuolella. Rounakari kertoo viehättyneensä ”esteettisestä karheudesta” ja äänen arkaaisuudesta tässä musiikissa.

Viulistia kiehtoo tulkinnan monimuotoisuus muistinvaraisissa kulttuureissa.

”Itkuvirren esittäjän ääni saattaa murtua, sanat voivat katketa kesken tai sävellajin tuntu katoaa. Asiat, jotka meille olisivat virheitä, ovat heille käsitykseni mukaan tehokeinoja ja tietoista valintaa.”

”Länsimaisessa musiikissa nuottikuva on kaventanut variaation määrää, ja esimerkiksi vire ja rytminkäsittely ja sitä myötä tulkinnat ylipäänsä ovat koko ajan yhdenmukaistuneet.” Persoonallisen tulkinnan esimerkistä käy Rounakarin mielestä **Fritz Kreislerin** *Liebesleid* säveltäjän itsensä soittamana sata vuotta vanhalla äänitteellä, yhdenmukaisuuden ääritapauksesta **Sibeliuksen** viulukonserton nykyiset esityskäytännöt.

Klassisella musiikilla on muutenkin keskeinen osa Rounakarin identiteetissä. Hän on viritellyt jousikvartetttia, jonka ohjelmistossa olisi hyvin vanhaa musiikkia, kuten *Ars antiqua* -kauden varhaista polyfoniaa, ja siihen pohjaavaa 1900-luvun musiikkia esimerkiksi **Arvo Pärtiltä** tai **Harry Partchilta**. ”Minulla on nyt työn alla kvartetto, jossa – kuten Shamaaniviulussakin – tutkin kielten erilaisten viritysten vaikutusta sointiin. Hyvin kiinnostava on esimerkiksi ikivanha norjalainen viritys ’a-e-a-cis’: siinä kiristetään kahta alinta kieltä, mutta ylin e-kieli lasketaan pienellä terssillä tosi löysäksi. Toisaalta kirkkaan ja voimakkaan, toisaalta suttuisen ristipaineesta syntyy erikoinen resonanssi.”

Esteetiikan ymmärrystä orientalismin sijaan

Rounakarikin kavahtaa crossoveria pinnallisena ilmiönä. ”Suuri osa vieraista kulttuureista lainaamisista on mielestäni ulkokohtaista: otetaan vieraista kulttuurista melodiaa tai rytminkäsittelyä, mutta säilytetään varsinainen musiikin estetiikka oman kulttuurin mukaisena. Pahimmillaan näin syntyy pikkusievää, salonkikelpoista orientalismia.”

”Minulle on ollut oleellista lähestyä asiaa toisin päin, yrittämällä päästä syvemmälle tutkimuskohteen esteettiseen ja filosofiseen sisältöön. Oleellista on kysyä, miksi musiikki on sellaista kuin se on? Sen jälkeen estetiikkaa koitetaan työstää parhaiten hallussa olevilla, siis oman kulttuurin, elementeillä.”

Intertekstuaalisuutta, ei laskelmointia

Kimmo Hakolan 1990-luvulla ja sen jälkeen syntynyttä musiikkia pidetään usein *pluralistisena*, siis yhtenäisyyden sijaan monesta eri lähteestä tasavertaisesti ammentavana. Postmodernin epiteetti taas on liitetty varsinkin vuonna 1996 syntyneeseen, **Jaana Kärkkäisen** kantaesittämään jättimäiseen pianokonserttoon.

Hakolan mukaan konsertossa on kyse *intertekstuaalisuudesta* tietoisien tyyleistä lainaamisen sijaan. Tämä alun perin kirjallisuuden tutkimukseen liittyvä käsite määrittää tekstien välisiä viittaussuhteita ja liittyy siis alussa mainittuun ajatukseen koko taiteen maailmasta eräänlaisena maisemakonttorina tai kollektiivisena leikkikenttänä, jossa vaikutteita voi ottaa ihan mistä haluaa.

”Pianokonserttoni leikkii alluusioilla, luo odotuksia ja tekee tiliä ’käden muistista’, jonka avulla kommunikoin kaiken sen repertuaarin kanssa, jota olen nuoruudesta lähtien koodannut lihaksistooni”, Hakola kertoo. ”Soittimen historia ja soittimellisuus on koko ajan läsnä, mutta hakee uutta kielioppia.”

Säveltäjä puhuu monityylisyyden sijaan monikerroksellisuudesta: soivan kudoksen taustalla on varjoon jääviä musiikillisia tasoja, jotka välillä kuultavat läpi, kunnes jokin parametri upottaa ne jälleen taustalle. Hakolan klarinettikonserton (2001) toinen osa *Hidden songs* alkaa sykkivillä, klusterimaisilla sävelkentillä, joiden päälle solisti alkaa keräillä melodiaansa. Vähä vähältä modernistiset elementit väistyvät, mutta romanttista pop-kappaletta muistuttava harpun ja klarinetin duetto yllättää silti täydellisesti – yhtä ennakoimatta vahvasti dissonoivat elementit myös palaavat hetkeä myöhemmin.

Luovaa tilaansa ”pallonmuotoiseksi” kuvaileva Hakola tituleeraa itseään ”oman elämänsä elokuvaohjaajaksi” ja kertoo tekevänsä teoksistaan dramaturgisia sommitelmia: ”Yllätyksellisiä tuokioita ilmestyy jostain esimerkiksi *Capriolessa* sellolle ja bassoklarinetille, jonka keskivaiheilla kuullaan mongolialainen sävelmä. Myös viulukappaleissa *A meme les échos I–II* on hetkiä, joissa musiikillisen pinnan ylle on leijailut jotain erilaista ja jolle taivutetaan tilaa.”

”Vaikkei tämän tyyppisillä tapahtumilla sovikaan kyllästää sävellyksiä, asettuu teos teokselta näistä laajennuksista jotain omaan kielioppiin. Ja kun musiikilliseen dna:han on juurtunut tiettyjä ominaisuuksia, on vieraannuttamista – sitä halutessaan – haettava yhä kauempaa.”

Multimediaa Korjaamalla

Ainakin nimellisesti crossoveria Hakola teki viime vuonna Korjaamon USCO-klubille. Kyseessä oli lähes tunnin mittainen multimediateos *Kaihda minua* lausujalle, sähköharpulle, laulajalle, elektroniikalle ja videokuvalle. Hakola on kirjoittanut myös teoksen tekstin omien runojensa pohjalta. ”Minulla on vahva tarve tehdä tekstiä ja suunnitella kuvakerrontaa, jonka teknistä toteuttamista olen myös opiskellut.”

”Musiikista puhuttaessa haluaisinkin laajentaa käsitteistöä draaman ja elokuvan suuntaan. Minua kiinnostaa multimedia ja kuvaa konkreettisesti hyödyntävä alue, jossa pelataan useammilla aisteilla. Yleensä konsertissa näköaisti on varattu passiiviseen soittajien tarkkailuun, mutta kun silmätkin kiinnitetään samaan materiaaliin, syntyy kiinnostavia asioita.” 80-luvulla syntyneitä pop- ja rockvideoita Hakola pitää nerokkaana keksintönä: ”Niissäkin on monikerroksellista tarinointia, kun videosta voi saada oman stoorinsa, ja sanoilla ja musiikilla syntyy toinen.”

Monikulttuurisen sukupolven musiikit

Sekä Nuorvala että Hakola korostavat ajan hengen muuttumista, kun esimerkiksi tietotekniikan kehittyminen on helpottanut musiikin tekemistä. ”Välineistö madaltaa

kynnystä tarttua eri tyyppisiin musiikillisiin ilmiöihin ja mahdollistaa myös leikkimisen. Lahjakkailta lapsilla syntyy aina kiinnostavia juttuja”, Hakola toteaa. Myös Nuorvala haluaa muistuttaa, että fuusiota syntyy ennen muuta hyvien muusikoiden ansiosta: ”Tämä on varsin tuore, vasta viime vuosikymmenien ilmiö: meillä yksinkertaisesti on vakuuttavia, monipuolisia tyyppisiä, jotka nuoteista soittamisen lisäksi ymmärtävät myös grooven päälle.”

Yksi tällaisista muusikoista on monessa mukana oleva **Lauri Porra**: muun muassa **Stratovarius**-yhtyeen ja **Emma Salokoski Ensemblen** kanssa esiintyvä basisti on tehnyt myös kaksi soololevyä ja elokuvamusiikkia.

Porra ei suostu tunnustamaan tyyllilajien raja-aitoja, vaan pikemminkin hämmästelee muusikoita, jotka eivät liiku tyylien välillä. Hänelle musiikki on vaikutteiden ottamista ja asioiden yhdistelemistä, eikä mikään tyyli esiinny puhtasoppisena sellaisenaan: ”On hassua, että klassista musiikkia kutsutaan yhdeksi genreksi, vaikka sen sisällä on niinkin erilaista musiikkia kuin **Bachia, Magnus Lindbergiä** ja **Wagneria**.”

Suoraan alenevassa polvessa oleva Jean Sibeliuksen jälkeläinen kertoo myöskin kuunnelleensa teini-ikänsä saakka pelkästään klassista musiikkia. Silloin Porra kertoo ”avanneensa musiikillisen arkun kannen”, ja musiikkiopistossa sello vaihtui sähköbassoon. ”Mielestäni jokaisen pitää irtautua ja etsiä omat musiikkinsa. Minulle hevimusiikki oli iso osa tätä heräämistä.”

Lauri Porra kiertää maailmaa huippusuositun power metal -yhtye Stratovariuksen kanssa, jonka musiikkia hän luonnehtii eräänlaiseksi crossoveriksi: ”Kyseessä on oikeastaan pop-orkesteri, joka työskentelee raskaamman hardrock- tai heavymetal -idiomin sisällä.” Bändin saundiin vaikuttaneihin yhtyeisiin kuuluu Porran mielestä myös **Deep Purple, Abba**, 1980-luvun heviyhtyeet ja – J.S. Bach.

Viimeksi mainittu yllättää vähemmän jos tietää, että Arabian Pop & Jazz -konservatoriossa kaikki basistit opiskelevat Bachin soolospellosarjoja. Porra kertoo kuunnelleensa barokkia muutenkin ja opiskelleensa myös kenraalibassoa: ”Klassisessa musiikissa on paljon oppimateriaalia, ja olisi typerää jättää se perinne

koluamatta. Ja vaikka sellonsoitto jäikin siirryttyäni 16-vuotiaana opiskelemaan konservatoriolle, kuuluu sen vaikutus bassonsoitossani edelleen pitkinä ääminä ja legatomaaisina linjoina.”

Pablo Picasso nimiin on laitettu tokaisu, että siinä missä hyvät taiteilijat lainaavat, parhaat varastavat. ”Minä olen tulkinnut tämän niin, että omaa tyyliä tehdessä on hyvä varastaa mahdollisimman erilaisista paikoista”, Porra kertoo.

”Nykyään onkin uusia varastamismahdollisuuksia. Internetin ja muun teknologian ansiosta raja-aitoja ei enää aiemmalla tavalla ole, vaan lapset kuuntelevat musiikkia ennakkoluulottomammin kuin ennen, genreistä riippumatta. Youtuben klikkauksista näkee, että ihmiset kuuntelevat populaarimusiikin lisäksi myös paljon klassista ja etnistä musiikkia.” Porra kertoo olevansa innostunut siitä, minkälaista musiikkia tämä internetissä kahlaava sukupolvi tulevaisuudessa tulee tekemään: ”Tulemme ehkä kaikki yllättymään!”